

АНОТАЦІЯ

Стиранка М.Б. Кримінально-правова характеристика сепаратизму в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 “Право”. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2020.

Дисертація є дослідженням в якому здійснена системна переоцінка кримінально-правової охорони територіальної цілісності, недоторканності та територіального устрою України в умовах загострення загроз таким охоронюваним правовідносинам. Вирізняє роботу наскрізний підхід до системи норм про сепаратизм, погляд на охорону територіальної цілісності і недоторканності, а також територіального устрою держави як на систему правових приписів, що забезпечують схоронність таких суспільних відносин, а також науковий аналіз питань караності та застосування норм КК України про такі посягання. На підставі отриманих результатів визначено зміст та обсяг поняття «сепаратизм». Виокремлено наскрізну систему кримінально-правових норм, спрямованих на охорону територіальної цілісності і недоторканності, а також територіального устрою держави (ст.ст. 109, 110, 110², 111, 436, 437, 447 КК України). Обґрунтовано, що об’єктом сепаратизму як родового кримінально-правового поняття належить вважати територіальний суверенітет, який охоплює територіальну цілісність та недоторканність держави, а також її територіальний устрій.

Розглянуто стан теоретичного дослідження кримінальної відповідальності за сепаратизм, що дало змогу виокремити питання, щодо яких є дискусії (які суспільно небезпечні діяння охоплює поняття «сепаратизм»; як саме право народів і націй на самовизначення має кореспондувати з правом на територіальну цілісність держав; чи є

відмінність між загальноприйнятим визначенням поняття сепаратизму та кримінально-правовим тощо), а також ті, які досі не вирішені або описані поверхнево.

Вивчено поняття «сепаратизм» у широкому розумінні у рамках міждисциплінарного дослідження (розглядається як соціально-політичне явище; базується на прагненні деяких регіонів держави до відокремлення, набуття більшої політичної самостійності; призводить до дезінтеграції (розпаду, розділення) держави та порушує баланс її геополітичної безпеки). Здійснено розмежування понять «сепаратизм» та «право народів і націй на самовизначення».

Визначено систему складів злочинів, які регламентують кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність, а також територіальній устрій держави. До них запропоновано відносити: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України); фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110² КК України); державна зрада (ст. 111 КК України); пропаганда війни (ст. 436 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); найманство (ст. 447 КК України).

Здійснено огляд історико-правових джерел у яких регламентувалась відповідальність за прояви сепаратизму. Встановлено, що впродовж століть кримінально-правові норми, які були спрямовані на охорону територіальної цілісності і недоторканності, а також територіального устрою держави, розвивались поступово. Дійсна кримінально-правова регламентація проявів сепаратизму була передбачена лише в Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 р. Абстрактний характер формулювання норм про кримінально-правову охорону безпеки держави у

пам'ятках кримінального права періоду XV-XIX ст. сприяв застосуванню різного виду репресій, оскільки багато діянь могли підпадати під дію відповідних статей.

Проаналізовано кримінальне законодавство деяких держав, які є членами ЄС, а також держав колишнього Радянського Союзу. Виокремлено положення, які є вартими запозичення (щодо передбачення можливості застосування судом спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за сепаратизм) чи не виправданими для українського законодавця (заниження віку з якого може наставати кримінальна відповідальність за прояви сепаратизму).

Вивчено об'єкт складів злочинів про сепаратизм. Констатовано, що злочини Розділу I (ст.ст. 109, 110, 110², 111) посягають на різні об'єкти, з-поміж яких власне територіальна цілісність та недоторканність України, а також територіальний устрій. Це стосується і злочинів за ст. ст. 436, 437, 447 КК України, які законодавцем віднесено до таких, що посягають на мир, безпеку людства та міжнародний правопорядок. Цій групі злочинів притаманний, так би мовити, «іноземний елемент», позаяк вони пов'язані зі сучасним міжнародним кримінальним правом та посягають на відносини миру між державами, а отже, і на національну безпеку держави.

Видовим об'єктом складів злочинів за ст. ст. 110, 110², 111, 436, 437, 447 КК України є внутрішньодержавні та міждержавні суспільні відносини щодо охорони територіальної цілісності та недоторканності держави. Видовим об'єктом складів злочинів за ст.ст. 109, 110² КК України є внутрішньодержавні суспільні відносини щодо охорони територіального устрою держави.

Проаналізовано ознаки об'єктивної сторони складів злочинів, які посягають на територіальну цілісність і недоторканність, а також територіальний устрій держави, та запропоновано рекомендації щодо їх тлумачення та використання у КК України. Встановлено, що зміна державної території може мати не лише незаконний характер, що є кримінально караним, а й законний (цесія, плебісцит, ад'юдикація, обмін

територіями, відновлення історичних прав на територію, покарання держави за агресію, компенсація за передану територію, самовизначення націй і народів, зміна русел прикордонних річок).

Вивчено зміст загальних та спеціальних ознак суб'єкта аналізованих складів злочинів. З'ясовано, що заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб не можуть застосовуватись за вчинення фізичними особами злочинів, охоплених ст. 110² та ст. 111 КК України. Обґрунтовано необхідність включити у ст. 96³ КК України склад злочину за ст. 110² КК України з огляду на те, що фінансування сепаратизму може здійснюватися фізичною особою від імені та в інтересах юридичної особи.

Встановлено, що суб'єктивна сторона більшості проявів сепаратизму характеризується прямим умислом (винний усвідомлює, що вчиняє злочини проти національної безпеки держави (посягає на суспільні відносини, що забезпечують охорону територіальної цілісності та недоторканності держави, а також її територіальний устрій); особа також розуміє, що її дії становлять загрозу не лише для окремої особи чи групи осіб, а й для життєво важливих інтересів громадян, суспільства та держави). Інтелектуальний момент умислу охоплюється також усвідомленням особою того, що вона має за обов'язок захист незалежності та територіальної цілісності України. Нехтуючи ним, особа зраджує інтереси держави, створюючи передусім загрозу політичній та військовій сферам щодо власне територіальних питань, а також міждержавним відносинам, які забезпечують територіальну цілісність і недоторканність від посягань іноземних держав.

Визначено ступінь тяжкості проявів сепаратизму, з'ясовано обґрунтованість визначення меж покарань. Розглянуто співвідношення покарання за сепаратизм та інших однотипних злочинів. Констатовано, що санкції аналізованих кримінально-правових норм вони є простими, кумулятивними, одиничними, альтернативними та відносно визначеними.

Зауважено, що стадія готування до проявів сепаратизму є неможливою тоді, коли однією з форм посягання на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу (ч. 1 ст. 109 КК України), а також планування, підготовки або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту (ч. 1 ст. 437 КК України) є змова про вчинення таких дій, що, відповідно до ч. 1 ст. 14 КК України, є одним із різновидів готування до злочину. Крім того, відповідальність із посиланням на ст. 14 КК України не може наставати за вчинення злочину за ч. 1 ст. 437 КК України, оскільки дії, які полягають у плануванні чи підготовці агресивної війни чи воєнного конфлікту, характерні для готування до вчинення злочину. В усіх інших випадках стадія готування до проявів сепаратизму є можливою.

Ключові слова: сепаратизм, територіальна цілісність та недоторканність, територіальний устрій, національна безпека, кримінальна відповідальність, склад злочину.